

Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon

Assimilation in the Post-Assimilationist Era

Mustafa Kemal ŞAN

Prof.Dr. Sakarya Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
mksan@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3669-0766>

Salich TZAMPAZ

Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi,
scanbaz97@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8106-3606>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş,
iThenticate yazılımı ile taranmış,
araştırma yayın ve etiğine aykırılık tespit edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees,
a similarity report was obtained using iThenticate, and
compliance with research/publication ethics was confirmed.

CC BY-NC 4.0

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](#) altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](#)

Copyright ©

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sakarya/TÜRKİYE

Sakarya University, Institute of Social Science,
Sakarya/TURKEY

Atıf/Citation

Şan, Mustafa K. - Tzampaz, Salich. "Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyonculuk". Akademik İncelemeler Dergisi 16 / 2 (Ekim 2021): 64-81.
<https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.931028>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 01.05.2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 10.09.2021

Yayın Tarihi/Date Published: 15.10.2021

ISSN: 1306-7885

E-ISSN: 2602-3016

Cilt/Volume: 16 | Sayı/Issue: 2 |

Yıl/Year: 2021 (Ekim/October)

15. yıl

Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon

Öz

Bir ulus-devlet içerisinde bulunan kültürel çeşitlikleri homojenleştirme stratejisi olarak asimilasyon, klasik ulusçuluğun ana söylemini ifade ederek asimilasyonun zorunlu bir süreç olduğu fikrini öne süren bir yaklaşım olarak anlaşılır. Asimilasyon ilk kez, uzun zamandan beri belli bir bölgede yerleşik halde bulunan azınlıkların zorunlu asimilasyona maruz kaldığı Avrupa deneyiminde ortaya çıkarken, bugünün asimilasyonu göçmen gruplarına atıfta bulunur. Bu çalışmada, bu iki ayırım iki dönemi ortaya çıkartarak ele alınacaktır. Birincisi, klasik ulusçuluk dönemi, ikincisi de dünya çapında yaşanan hareketliliğin, etnisitenin de keşfedilmesiyle birlikte asimilasyonculuğun önünde bir engel oluşturduğu post-ulusçuluk dönemi. Bu anlamda yaşanan dönüşüm, sosyal bir fenomen olarak asimilasyonun ortadan kalkması olarak anlaşılrsa da, kaybolan yalnızca bir politika anlamında asimilasyondur. Buna göre; asimilasyon teorileri ilk ortaya çıktıklarında çizgisel bir şekilde, asimilasyonu zorunlu tek yönlü bir süreç olarak açıklarken, ulusçuluk sonrası dönemde teoriler daha çift taraflı bir karaktere dönüşmüştür. Sonuç olarak, ulusçuluk döneminden post-ulusçuluk dönemine geçişin asimilasyonun kendisini değil asimilasyon teorisini ortadan kaldırdığını, yani sosyal bir fenomen olarak asimilasyonun hala yaşadığına vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Asimilasyon, Entegrasyon, Etnisite, Çok-Kültürcülük.

Assimilation in the Post-Assimilationist Era

Abstract

The strategy of homogenizing the cultural diversity in a nation-state, namely assimilation, refers to the main discourse of classical nationalism, that is, an approach that suggests the idea of assimilationism as a mandatory process. Assimilation occurs for the first time in the European experience in which perennially settled minorities are subject of necessary assimilation, while today's assimilation refers to the immigrant groups. In this study, these two distinctions will be discussed by revealing the two periods. First, the classical nationalist era, and second, the post-nationalist era in which worldwide mobility sets a barrier in front of the assimilationism, especially by the discovery of the ethnicity. In this sense, the transformation was understood as the disappearance of the assimilation as a social phenomenon, however, it was only assimilation as a policy that disappeared. Accordingly, theories of assimilation emerged for the first time in a linear manner that explained the assimilation as a mandatory one-sided process, while in the post-nationalist era theories are transformed into a more two-sided character. In conclusion, it was pointed out that the transition from the nationalist era to the post-nationalist era, did not remove the assimilation itself but the assimilationist theory, that is to say, assimilation as a social phenomenon is still alive.

Keywords: Sociology, Assimilation, Integration, Ethnicity, Multiculturalism.

Giriş

Ulus-devletler çağına ilk olarak girdiğimiz dönemlerde, devletler doğal olarak kendi içlerinde muazzam bir farklılık ve kültürel çeşitlilik de barındırmaktaydılar. Ancak etnik ve kültürel çeşitliliğin ortak bir toplum oluşturması yerine ‘tek bir ulus’un hâkim olması gerektiği paradigması benimsendiği dönemle birlikte farklılık ve çeşitlilik ulus-devletlerin en büyük karabasanı haline gelmeye başladı ve behemehâl içlerindeki egemen yapıdan ayrılanlar için türdeşleştirme yoluna gidildi. Türdeş toplum misyonu güden modern devletin yurttaşlarının mutlak anlamda homojen olmaları mümkün olmadığı için modern ulus-devlet, bu homojenleştirme vazifesini kendisi üstlenerek ulus inşasına girişti. Ulus inşa süreciyle birlikte gerçekleşmesi umut edilen toplum yapısı için de asimilasyon süreçlerinin en iyi işletileceği kurumsal yapılar olan eğitim, askerlik ve siyasi katılım süreçleri hedef alındı. Eğitimle ulus, askerlikle vatan, siyasi katılımı da vatandaşlık bilinci aşılanamaya çalışıldı (Kurubaş, 2008, 23).

Asimilasyonla ilgili oluşturmaya çalıştığımız çerçeve, büyük ölçüde ulus-devletlerin kurulduğu ilk zamanlara dayanan Romanya’daki Macarlar ya da Yunanistan’daki Batı Trakya Türkleri gibi devlet içerisinde bulunan, anaakım toplumdan farklı kültürel özelliklere sahip fakat tarihsel anlamda uzun yıllar o topraklarda yaşamış yerli (otokton) azınlık topluluklarını, bir noktaya kadar da Amerika Birleşik Devletleri örneğindeki gibi göçmenlerin asimilasyonunu kapsar. Günümüzde ise asimilasyon çerçevesinde meşgul olduğumuz azınlıklar tarihsel olmaktan uzak, göçle yerleşmiş (alokton) bir kategori olmaya ise daha yakındır.

Fakat, özellikle alokton azınlıkların konuşulduğu günümüz toplumunda asimilasyonun devam edip etmediği sorgulanmaktadır. Buradaki asimilasyon kavramı salt sosyal bir fenomeni kapsamaktan ziyade tek başına bir paradigma mahiyetinde, yani azınlıkların önünde sonunda asimile olmalarının kaçınılmaz olacağını iddia eden ulus-devlet söylemidir. Ulus-devletlerin bu söylemi neredeyse tamamen terk ettiklerinin görüldüğü günümüzde ise asimilasyonun sorgulanması ihtiyacı ortaya çıkar. Bu doğrultuda, bu makalede asimilasyon kavramına ve tarihçesine, asimilasyonla ilgili teorilere değinildikten sonra bu teorilerin ışığında asimilasyonun günümüz post-ulusçuluk dönemindeki gerçeklik ve geçerliliği tartışılacaktır.

1. Asimilasyon Kavramı ve Ortaya Çıkış Serüveni

Latince “benzetmek, benzeştirmek” gibi anlamlara gelen “*assimilare*” kelimesinden türetilmiş olan (*Etimoloji Türkçe*, “Asimilasyon”, Erişim 10 Temmuz 2020) ve Fransızca kullanımında “-tion” (-eşme) ekinin getirilmesiyle benzeştirme anlamı kazandırılan (*Larousse*, “Asimilasyon”, Erişim 10 Temmuz 2020) assimilation (asimilasyon) kelimesinin sosyal bilimlerin bir fenomeni olması itibarıyla ortaya çıkışını ulus-devletlerin doğuşuna kadar götürmek mümkündür. Bauman’ın *Oxford English Dictionary*’den aktardığı üzere, asimilasyon kavramı ilk başta biyolojinin bir kavramı olarak canlı organizmaların *özümseme* (absorption) ve *içine alma* (incorporation) eylemlerine işaret ederken özyönetimli -sözgelimi, azınlıkların kendini yönetmesi anlamında- bir değişimi değil bir *dönüştürmeyi* ifade ediyordu. Kavramın *benzetme* anlamına gelen ilk metaforik kullanımı 1626, günümüzde milliyetçilik bağlamındaki kullanımı ise 1837 yılına dayanır (2014, 149).

Ulus-devletlerin ortaya çıktıkları dönemde, bağımsızlık elde etmiş her ulus-devletin 'güçlü' olmaya ihtiyacı vardı. Bunu da en iyi şekilde ontolojik çıkış noktası olan 'ulus'un barındırdığı halkları türdeşleştirmesiyle mümkün kılabilirdi. Şan ve Akyiğit'in (2016) ifade ettiği gibi ulusal "entegrasyondan kasıt aynı tarihi, dili, gelenekleri ya da kültürü paylaşan insanların sadece bir 'halk' değil aynı zamanda bir 'ulus' olduklarının farkına var(dır)ma anlamında bir yaratmadır" (2016, 148). Bu noktada, ulus-devlet 'güçlü' olmaya zarar getirecek her türlü tehlikeye karşı birtakım stratejiler geliştirmiştir.

Şener Aktürk'ün (2015) ulus-devletlerin farklılıklarla başa çıkma adına izlediği stratejileri mukayeseli bir biçimde ele aldığı *Etnisite Rejimleri* isimli eserinde görüleceği gibi Fransa ve Türkiye gibi devletlerin uygulamış olduğu anti-etnik rejimlerin asimilasyon; Almanya'dan başlamak üzere eski Doğu Bloku devletlerin dâhil olmuş olduğu tek etnili rejimlerin segregasyon (dışlama); Sovyetler Birliği örneğinde de çok etnili rejimlerin oydaşma stratejileri izlediği ortaya konmuştur. Üç farklı rejim arasından sadece anti-etnik rejimin asimilasyonla özdeşleştirdiği belirtilse de bu özdeşliğin ideal tipik olduğu, dolayısıyla diğer devletlerde de asimilasyon gerçeğinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim Kurubaş'ın da belirttiği üzere, ulus inşası için ileri sürülen entegrasyon, bütünleşme gibi diğer stratejilere rağmen ulus-devlet geleneğinin temelinde teorik olarak beklenen ve öncelikle uygulanan strateji asimilasyondur (2008, 23).

Robert E. Park ve Ernest W. Burgess editörlüğünde hazırlanmış *Introduction to the Science of Sociology* (Sosyoloji Bilimine Giriş) ansiklopedisinde de belirtildiği gibi asimilasyon terimi, kökenini göç meselesinden almış ve bu anlamda daha somut kavramlarla örnek verilecek olursa Amerikanlaşma, Almanlaşma veya İngilizleşme gibi fiiller asimilasyona atıfta bulunmaya başlamıştır. Olumsuz anlamıyla ise Avrupa'da vücut bulduğu üzere bireyin ulusundan koparılması (denationalization) anlamına gelir. Avrupa ile Amerika arasındaki farklılığa atfen, Avrupa'da küçük bir kültür grubunun daha büyük bir kültür grubuna zorla ikame edilmesi söz konusuysa; Amerika'da eski ülkelere karşı bağlılıklarından ve vatandaşlıktan feragat etmiş göçmenlerin, gönüllü bir şekilde Amerika'ya yeni kültürü edinmek üzere gelmeleri ima edilmektedir: "Her iki durumda da soruna neden olan; ortak kültürü olmayan bir toplulukta siyasi bir düzen oluşturma ve sürdürme çabasıdır" (1921, 734).

Avrupa tecrübesine bakıldığında Yahudilerin Almanya'da yaşadıkları, tek başına emsal niteliği taşır. Nitekim Bauman, *Modernlik ve Müphemlik* isimli eserinde, modern asimilasyon teorilerinin önemli bir kısmının Yahudi sorununa atıf yaptığını belirtir (2014, 155). Bauman, cemaatleri ele aldığı kitabında etnik cemaatlerin ulus-devlet içerisindeki durumlarını açıklarken, milliyetçi ve liberal olmak üzere iki çeşit ulus-devletin bulunduğunu belirterek birincisinin insanlara zulmedip, onları zorbalıkla asimile ettiğini; ikincisinin ise her insana birey olarak değer göstererek tabir yerindeyse kendi özgür iradeleriyle asimile olmalarını sağladığını belirtir. Etnik cemaatlere bu süreçte iki seçenek tanınır: "Benimse ya da yok ol" (2017, 99-101). Etnik cemaatler ulus-devlet söyleminde müphem olarak ilan edilmişlerdir. Ulus-devletler, aslında gayet tabii bir durum olan müphemlik¹ fenomenini tehlike ilan ederek, Derridacı anlamda logosantrik² olduğunu söyleyebileceğimiz bir tutumla varoluşlarını da müphemlik karşıtlığı üzerinden sürdürürler. Düzenin olmayışı, başka bir deyişle belirsizliğin varlığı vatandaşlara büyük bir tehlike olarak

sunulur, bu yüzden ulus-devlet her ne kadar müphem düşman bellemiş olsa da sırf düzen vaadini devam ettirmek için kendisine ihtiyaç duyar. Modern ulus-devlet, bu şekilde bir bahçıvan gibi müphem olanı yabancı ot olarak tanıtmış ve onların kıyımını da meşru kılmıştı (Bauman, 2014, 22). Alman Yahudileri'nin asimilasyonu, modernitenin ilerlemeci mantığında yatmaktadır. Modernite farklılıkların ulusal kültürde erimesiyle oluşacak olan kimliğin evrensel anlamda daha insani bir mahiyete ulaşacağını vadedmesiyle birçok Yahudi kolaylıkla asimile olmuştur (Bauman, 2014, 161). Bu Yahudiler kendilerinin silmek için uğraştıkları Yahudi imgesinin sonradan göçle gelen yeni göçmen Yahudiler tarafından canlandırması ihtimaline karşı utanç duymuşlardır (Wertheimer'den akt. Bauman, 2014, 191). Sonrasında ise Freud, Kafka, Simmel, Shestov, Derrida, Jabès gibi isimlerin eserlerinin asimilasyonun öteki tarafında durduğunu ve bu şekilde aslında kendileri bizzat müphem olan bu şahsiyetlerin kendi intikamlarını aldıklarını ifade eder.

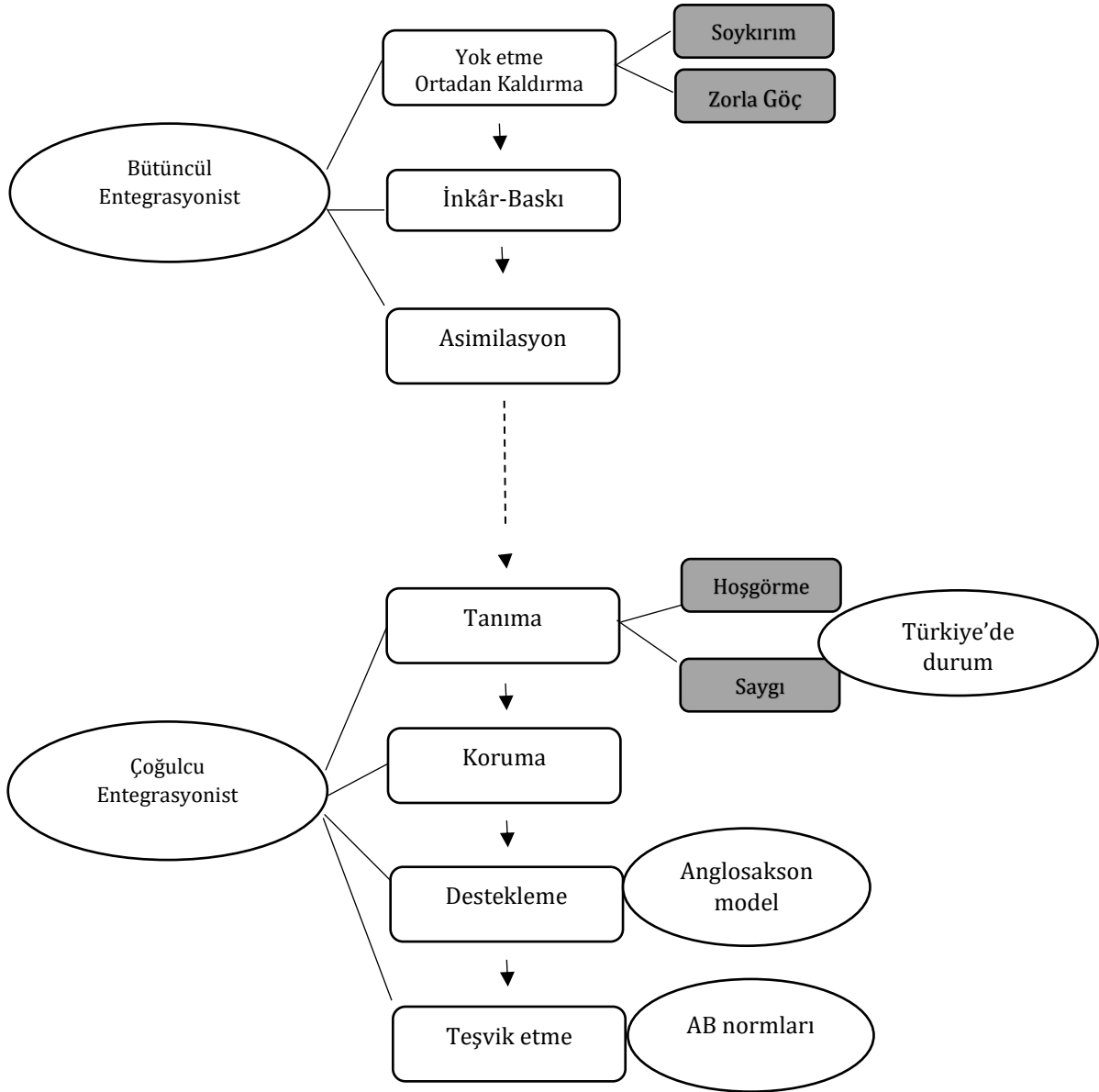
Amerika tecrübesine gelindiğinde ise Salins (1997) bu konuda göçmenlerin Amerika'ya kabul edilmeleri için üç şartın gerçekleşmesi gerektiğinden söz eder: İlk olarak, İngilizceyi ulusal dil olarak kabul etmeleri, ardından kendilerine güvenen, çalışkan, üstün ahlaklı bireyler kapsamında sayılacakları Protestan etiği bağlamında bir yaşam sürmeleri, son olarak da Amerikan kimliklerinden gurur duymaları ve Amerika'nın liberal demokratik ve eşitlikçi ilkeleri doğrultusunda yaşamaları. Amerika bir ulus olarak ortaya çıkmak için şüphesiz bu göçlere ihtiyaç duyuyordu ve bu çerçevede göçmenler de Avrupa'daki gibi kökenlerini yok sayan asimilasyonist politikalara maruz kalmış olmasalar da Theodore Roosevelt ülkeye gelecek göçmenlerin geldikleri ülkeyle herhangi bir bağlarının kalmasını istemiyordu. Bu yüzden de, *Anglo-Sakson Uyum Modeli*'nin uygulandığı o dönemde ülkeye her sene göç eden yaklaşık bir milyon göçmen Anglo-Sakson toplumun lehine şu vatandaşlık yeminini etmek zorundaydı: "İşbu vesile ile herhangi bir yabancı prens, hükümdar, devlet veya egemenliğe olan tüm bağlılığımı ve sadakatimi kesinlikle ve tamamen terk edip feragat ettiğimi beyan ederim; Amerika Birleşik Devletleri Anayasasını, yerli ve yabancı tüm düşmanlara karşı destekleyeceğim ve müdafaa edeceğim; yasalar gerektirdiği takdirde Amerika Birleşik Devletleri adına silah taşıyacağım"³ (Glazer, 2004, 67).

Sonrasında, ilk defa Israel Zangwill tarafından *Melting Pot* (Eritme Potası) isimli tiyatro oyununda, "Tanrı'nın kazanı, Avrupa'nın bütün ırklarının eridiği ve yeniden oluştuğu muhteşem eritme potası"⁴, "Bu sevgi kazanında ve hatta ortak vatandaşlıkta, mazinin en şiddetli antitezleri daha yüce bir birlikte eritilebilir"⁵ (Zangwill, 2007) gibi şiirsel ifadelerle çok iyi tanımlanan metafor, Milton Gordon'un deyişiyle Anglo-Sakson toplumun göçmenlerle biyolojik olarak birleşmesini ve ortaya yeni, harman bir Amerikan toplumu meydana getirmesini öngörüyordu. Birbirleriyle evlenmek isteyen Hıristiyan bir kız ile Yahudi bir erkeğin canlandırıldığı oyunda Mendel ile David arasında geçen diyalog oldukça çarpıcıdır: Mendel David'e "Elbette müziğine ilgi duyuyor, Tanrı'ya şükür. Ama bir Rus Yahudisi ile bir Rus Hristiyan arasında nasıl gerçek bir anlayış olabilir?"⁶ diye sorduğunda, David'in cevabı "Ne anlayışı? Her ikimiz de Amerikalı değil miyiz?"⁷ şeklinde olur. Bu diyalogdan anlaşılacağı üzere, *Melting Pot*'un temel amacı yeni bir harman toplum ortaya çıkarmak olduğu gibi bu yeni harman toplum yine Amerikalılık kimliği ekseninde sürdürülecektir. Nitekim daha sonra bu metafor güncel siyaseti belirlemenin de ötesinde Amerikan tarihyazımını değiştiren ideolojik bir anlatı olarak benimsenmiştir (İrem, 2005, 24).

Melting Pot metaforu her ne kadar çok rağbet görmüş olsa da potanın “ısısı özellikle etnik, dinî ve ulusal kimlikleri eritmek üzere ayarlanmış olduğundan olsa gerek ırk meselesi genellikle potanın içinde değil dışında zorla halledilen bir mesele olarak XX. Yüzyılın ortalarına kadar çözülmeden kalmıştır” (İrem, 2005, 216). Eritme potası stratejisinde bu tarz pürüzler yaşanmasının akabinde ülkede kültürel çoğulculuk sesleri yükselmeye başlamıştır. 60’lardan sonra ortaya çıkan “*kültürel çoğulculuk*”, göçmenlerin cemaat halinde yaşamalarını ve kültürlerinin önemli unsurlarını, Amerikan vatandaşlığı ve Amerikan toplumuna siyasi ve ekonomik bütünleşmeleri çerçevesinde savunuyordu (Gordon, 1964, 75). ABD’nin kültürel çoğulculuğu benimsemesinde *Culture and The American Idea* isimli eseriyle önemli rol oynamış Siyonist-Yahudi kimliğiyle de tanınan Horace Kallen (1956), ABD’nin o güne kadarki siyasetini, kültürel monizm olduğu gerekçesiyle eleştiriye tabi tutmuştur. Ona göre kültürel monist bir stratejiyi kültürel farklılıklara dayatmak, ABD gibi bir ülkede kimsenin dedesini seçme imkânı olmadığı için Amerikan değerlerine aykırı olacaktır. Kültürel monizm yerine artık kültürel çoğulculuğun benimsenmeye başlandığı 60’lı yıllardan sonra, farklılıkların bir çorba içerisinde erimelerinin sembolize edildiği eritme potası metaforu yerine kısmen de olsa, kültürlerin farklılıklarını korumayı başardıkları salata kâsesi (salad bowl) metaforu daha çok tercih edilir olmuştur.

2.Asimilasyona Karşı Etnisite (mi?)

Dünya çapında mobilitenin artmasıyla birlikte, ulus-devletlerin homojen olma özellikleri günden güne imkânsız hale gelmiştir. Nitekim yukarıda bahsi geçen anti-etnik hatta tek etnili devletler de çok-kültürlülüğü bir gerçeklik olarak kabul etmiştir. Ancak, yine de Avrupa ile Amerika arasında bir ayırım yapmak gerekmektedir. Beaud ve Noiriel’in belirttiği üzere Fransa’da ve Amerika’da göçün fonksiyonu farklı olmuştur. Fransa’da göçe sadece endüstriyel katkı için ihtiyaç duyulurken bir boşluk doldurulmaya çalışılmamıştır. Amerika’da ise ülkenin kendisini göçmenler oluşturmuştur (1989, 66). Bu yüzdendir ki, Amerika’daki asimilasyon olgusu tek başına bir model olma özelliği taşır. Fakat, Amerika’nın göçmenlere karşı olan tutumu her ne kadar diğer devletlere nazaran daha ılımlıymış gibi görünse de sonuçta köken ülkeyle bağlılığın koparılması istenmiş ve bu anlamda *etnik* olmasa da *yurttaşlığa dayalı* (civic) asimilasyon söz konusu olmuştur. Bundan dolayı, dünyada çoğulculuktan yana sesler yükselmeye başladıkça devletlerin farklılıklara olan tutumu da olumlu yönde değişmeye başlamıştır. Kurubaş bu değişikliği Şekil 1’deki gibi ifade etmektedir:

Şekil 1: Ulus-devletin azınlıklara yaklaşımındaki değişim

Kaynak: (Kurubaş, 2017, 135)

Grafikte görüldüğü gibi çoğulcu entegrasyonist yaklaşımla birlikte bir siyaset biçimi olarak asimilasyonun ortadan kalktığı görülür. Asimilasyonun ortadan kalkmış olması, aslında farklılıkların önünde sonunda asimile olacakları görüşünü savunan paradigmanın ortadan kalkmış olması anlamına gelir. Bunun sebeplerinin başında da etnisite fenomeninin keşfi gelir. Nitekim bir yerde etnik grupların varlığını kabul etmek, yaklaşımınızın büyük ölçüde çoğulcu olmasını gerektirecektir. Dominique Schnapper (2005) *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki* eserinde; asimilasyon fenomenini akamete uğratan etnisitenin keşfini açıklamak için 'Asimilasyonun Başarısızlığı ve Mahkûm Edilişi 1960-1985' başlıklı bir bölüm ayırmıştır. Artık asimilasyon neredeyse her kesim tarafından az ya da çok tartışma konusu yapılmıştır. Bazı sosyologlar, asimilasyon tutkusunu sorgulamamış olsalar

da etnik köken kaynaklı toplumsal bölünmeleri, yenilenen etnik kimlikler ve sanayi sonrası toplumun yorumlanması arasındaki bağlantıyı analiz etmişlerdir. Bir başka kesim de bağımsızlığını henüz kazanamamış ülkelerde önceki etnilerden yola çıkarak modern ulus yaratmanın zorluğunu gözlemlemiştir. Bunların da ötesinde daha radikal diyebileceğimiz eleştirmenler, asimilasyon siyasetini “asimilasyonculukla” suçlamıştır. Bundan böyle sosyolojide asimilasyon yerine etnisite konuşulur olmuştur. Etnisite, örtük olarak Amerikan çoğulculuğunu hatırlatarak Batı Asimilasyonuna karşı isyanı, aynı zamanda eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları kendisine ana mesele edinmektedir. Sonrasında sosyologlar arasında etnisistler ve marksistler olmak üzere iki kutup belirlemiştir. Chicago Okulu’nun aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz, asimilasyonu kolektif yaşama katılmanın baskıyı gerektirmeyen demokratik yolu olarak tanımasına karşı sosyologların çoğu Marksist görüşten yana olmuştur (2005, 270-273).

Etnisite gerçeğinin sosyal bilimlerde yer edinmesi, genellikle bayraktarlığını Edward Shils, Clifford Geertz, Pierre van den Berghe gibi sosyal bilimcilerin yaptığı *primordiyalist* (ilkçi) etnisite yaklaşımına dayandırılır. Shils meşhur makalesinde; A.D. Nock, Martin Linson ve Michael Young’ın Yunan dininin primordiyal⁸ etkileri üzerinde durdukları eserlerinden etkilenip aile içi ilişkilerin yoğun ilişkiler nedeniyle değil kan bağına dayalı olarak oluşturulan primordiyal anlam sayesinde güçlü olduğunu ifade ederek, etnisitenin de bu doğrultuda sabit ve devamlı bir niteliği olduğunu belirtir (1957, 142). Geertz de benzer bir tutumla belli bir din, dil hatta lehçenin içinde doğan insana belli birtakım niteliklerin ‘*verili*’ (given) bir biçimde sunulduğunu belirtir (1973, 259). Shils ve Geertz primordiyalizmin kültür temelli temsilcileri olarak bilinirler. Sosyo-biyoloji ekolünün temsilcisi olan Pierre van den Berghe ise biyoloji biliminde insan ilişkileri nasıl ki *akrabalık seçimi* (kin selection), *karşılıklılık* (reciprocity) ve *zorlama* (coercion) gibi dürtülerle düzenleniyorsa, bu dürtülerin etnisite fenomenini açıklamak için de kullanılabileceğini belirtir. Bu şekilde akraba olanın akraba olmayana tercih edilmesiyle etnisite bir süreklilik kazanır (1987, 7-11). Fakat Schnapper, “Tanım gereği kültür tarihseldir” diyerek, etnik grupların toplumun sivil ya da siyasal biçimlerinden daha yavaş dönüşüme uğramalarının, sonsuza dek sürüp gidecekleri anlamına gelmediğini belirtir (2005, 276). Bunun yanında, sosyo-biyoloji ekolünü bir kenarda tutarak, kültür temelli açıklamada bulunan Shils ve Geertz’e yöneltilen haksız bir eleştiriye de karşı çıkar. Shils ve Geertz temelde etnik bağına dile getirilemez ve kutsal oluşu üzerinde duruyordu ancak Schnapper’a göre bu durumu eleştirmek yanlıştır çünkü bu bağlara Shils ve Geertz değil etnik grupların bizatihi kendileri derin inanç duyuyordu (2005, 277). Dolayısıyla Shils ve Geertz’in yaptığı yalnızca bu durumu fenomenolojik olarak açıklamak olduğu için onları bu fenomenolojinin özneleriymiş gibi eleştirmek de yanlıştır olacaktır.

Etnisitenin bu şekilde iyice ön plana çıkmasıyla birlikte asimilasyonculuk da sorgulanmaya başlamıştır. Schnapper da etnisite konusu çerçevesindeki bu açıklamaları sunduktan sonra klasik asimilasyonculuğa karşı teorileriyle bilinen teorisyenler üzerinde durur. Schnapper ilk olarak yukarıda kendisine atıfta bulunduğumuz Horace Kallen’ı, “asimilasyon karşıtı tavır alan ilk araştırmacı” olarak tanıtır. Kallen’a göre Amerika, tek değil birçok ulustan oluşuyordu, aynı zamanda Avrupa’nın asimilasyoncu siyaseti de kendi demokratik değerlerine aykırıydı. Ona göre hakiki Amerikancılık kültürel çoğulculuğu benimsemeliydi (1956, 97). Kallen genel olarak ırk temelli bir kültür yorumu üzerinde dursa da

görüşlerinin asıl moda olduğu kültürel çoğulculuğun uygulandığı dönemde daha evrenselci bir tutumla tanınmıştır (Schnapper, 2005, 278-279). 1938 yılında Marcus Lee Hansen ise Chicago Okulu'nu revize etmeye teşebbüs etmiş fakat asimilasyondan da vazgeçmemiştir. Chicago Okulu'nun aksine çizgisel olmaktan çok döngüsel bir süreç sunar. Buna göre göçmenler ülkeye ilk ayak bastıkları andan itibaren kendi kiliselerini ve yardımlaşma derneklerini kurar. Bu durumun normal şartlar altında asimilasyonu yavaşlatması beklense de esasında paradoksal bir şekilde daha da kolaylaştırmaktadır. Çünkü üçüncü nesil, kurulan kilise ve dernekler sayesinde kendilerini kolektif yaşamın içinde bulacak ve bu sayede asimilasyon süreci de sağlıklı bir şekilde işlemeye devam etmiş olacaktır (2005, 279). Hansen'ın fikirlerini geliştiren William Herberg'e baktığımızda, göçmenlerin *American Way of Life*'i benimseyip sivil din olarak kabul etmeleriyle köken kimlikleri arasındaki bağların kopacağını söyler. Bu durumda köken dili ve kültürü unutulur, din ise muhafaza edilir. Fakat din her ne kadar muhafaza edilse de bir defa sivil yaşamda Amerikalılaştırma sağlanmış olacaktır. Bu yüzden de bu sefer üçüncü kuşak kendini Amerikalılaştırılmış dinle tanımlar (2005, 280). Burada Amerikalılaştırmakla kastedilenin bir Melting Pot metaforu olduğuna dikkat edilmelidir. Zira Hansen'ın *Üçlü Melting Pot* şeklinde tanımladığı bu süreçte erime potasında kaynayan kültürler Protestanlar, Katolikler ve Yahudilerdir.

Yukarıda ifade edilen bu yaklaşımlardan anlaşılacağı gibi asimilasyonun varlığı, toplumların kaçınılmaz bir şekilde asimile olacaklarına dair olan inanca dayanıyordu. Fakat etnisitenin keşfi, asimilasyonun önüne geçmiş oldu. Bütün bu süreçler ışığında, özellikle Chicago Okulu'yla birlikte sosyal bilim literatüründe boy göstermeye başlayan asimilasyon teorileri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

3. Asimilasyon Teorilerinin Oluşumu

Asimilasyonla ilgili teorilere geçmeden önce, asimilasyon kavramının sıklıkla karıştırıldığı ve çalışmamız boyunca adı geçecek olan akültürasyon (kültürleşme) kavramıyla arasındaki ilişkiye bakmak önem arz etmektedir. Teske ve Nelson'ın bu iki kavramı analiz ettikleri çalışmada, akültürasyon ve asimilasyonla ilgili aşağıdaki gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır:

Tablo 1: Akültürasyon ve asimilasyonun göze çarpan özelliklerinin karşılaştırması

AKÜLTÜRASYON	ASİMİLASYON
1. Dinamik bir süreçtir.	Dinamik bir süreçtir.
2. Bireysel veya grup süreci olarak ele alınabilir.	Bireysel veya grup süreci olarak ele alınabilir.
3. Doğrudan temas içerir.	Doğrudan temas içerir.
4. Çift yönlüdür, yani her iki yönde de olabilir.	Tek yönlüdür.
5. Değerlerde bir değişim gerektirmez, buna rağmen değerlerde akültürasyon görülebilir.	Değerlerde değişimi gerektirir.
6. Referans grup değişimini gerektirmez.	Referans grup değişimini gerektirir.
7. İç değişim gerektirmez.	İç değişim gerektirir.
8. Grup dışı kabul gerektirmez.	Grup dışı kabul gerektirir.

Kaynak: (Teske Jr. - Nelson, 1974, 365)

Her iki kavram da bakıldığında bir kültürün öğelerini özümsemeyi içerir. Fakat Teske ve Nelson'ın çalışmasından çıkarılacak sonuç, asimilasyonun bu özümseme için bir cemaat bağlamında ve değerleri merkeze alan tek yönlü bir değişimi öngördüğü; akültürasyonda ise bu durumun daha serbest bir şekilde seyrettiğidir.

Akültürasyon ve asimilasyon arasındaki farkı tanımladıktan sonra, asimilasyon teorilerine Chicago Okulu'nun teorisiyle başlarken, bu Okul'un asimilasyonla ilgili görüşlerinin o dönem yoğun göç dalgalarına maruz kalan Chicago kentinin *sui generis* durumundan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Okul'a göre; "asimilasyon, kişilerin ve grupların diğer kişi veya grupların anılarını, duygularını ve tutumlarını edindikleri ve deneyimlerini ve tarihlerini paylaşarak onlarla birlikte bir kültür yaşamına dâhil edildiği bir iç içe geçme ve kaynaşma sürecidir. Asimilasyon, bu gelenek paylaşımını, ortak deneyimlere bu samimi katılımı ifade ettiği ölçüde, tarihsel ve kültürel süreçlerin merkezinde yer alır" (1921, 735-736). Çözümü asimilasyon olacak olan, neredeyse tümüyle birbirinden farklı olan kültürlerin bir arada nasıl yaşayacağı sorununa Robert E. Park ve arkadaşları ekolojik bir perspektifle cevap vermeye çalışmışlardır. *Race Relations Cycle* (İrk İlişkileri Döngüsü) adı verilen sürece göre; "ırk ilişkilerinde, hep tekrarlanma eğilimi gösteren bir olaylar çevrimi olduğu"nu (akt. Schnapper, 2005, 204) tespit etmiş ve bu döngüde her ne kadar kültürler arası bir rekabet veya çatışma gibi durumların yaşandığı görülse de en nihayetinde bu durumun en aza indirgeneceğini ve kültürlerin bu vesileyle sırasıyla temas, rekabet, çatışma, uyum süreçlerinden geçip bütünleşmeleriyle asimilasyonun gerçekleşeceğini öngörmüşlerdir. Park ve Burgess, Novicow'dan aktararak asimilasyon becerisinden bahseder ve aynı devlet altında ister zora dayalı isterse gönüllü olarak yaşayan ırklar arasında entelektüel mücadelenin sonucunun her durumda asimilasyon olduğunu söyler (1921, 741). Etkileşimin temel sosyal süreç olduğunu belirten Park ve Burgess, etkileşimin ilk safhasının da (i) temas olduğunu belirtir (1921, 280) ancak bu anlamda etkileşimin bir kolektif şuur unsuru değil -asimilasyonu mümkün kılacak- çoklukta birliği sağlayan bir unsur olduğunu da ekler (1921, 339). Burada, temas derken anlaşılması gereken durum şudur: "İrkların temaslarının öyle ya da böyle sonucu olarak ortaya çıkan evlilik asimilasyon sürecinde etkilidir ancak sadece ırkların karışımı asimilasyona neden olmaz. Dahası asimilasyon -en azından kısmen- evlilik olmadan da mümkündür. Buna ilişkin örnek, ABD'nin siyahlarının ve yerlilerinin kısmi asimilasyonudur" (1921, 741). *Temas*'tan sonra rekabet, çatışma gibi süreçlere rağmen asimilasyon sağlansa da temelde her şeyin sosyal temasta olup bittiği anlaşılır. "Asimilasyonun hızı ve eksiksizliği doğrudan sosyal temasın yakınlığına bağlıdır" (1921, 739). Sosyal temasla birlikte şehir hayatında, özellikle ABD gibi liberal bir devlette (ii) rekabet durumunun ortaya çıkışı kaçınılmaz olacaktır. Daha öncesinde etkileşimi meydana getiren temel unsurun temas olduğu belirtilse de bu sefer rekabeti "*temas olmaksızın yaşanan etkileşim*" olarak tanımlarlar. Bu paradoksun sebebi olarak da insan toplumunda rekabetin çatışma, asimilasyon ve uyum gibi diğer sosyal süreçlerle birlikte karışık olmasını ileri sürerler (1921, 505-507). (iii) *Çatışmanın* araya gireceği üçüncü adımda rekabet ve çatışma arasındaki ayırım dikkat çeker. Buna göre rekabet, temas olmaksızın yaşanan etkileşimken; çatışma ise temasın kaçınılmaz olduğu şartlarda bilinçli bir şekilde, en derin duygu ve tutkuların uyanmasıyla meydana gelir (1921, 574). Her ne kadar çatışma yaşansa da ekolojik perspektif doğrultusunda (iv) *uyum* kaçınılmazdır. Fakat burada *uyarlama* (adaptation) ile *uyum* (*accommodation*) arasında bir sınır çizilir.

Uyarılma, Darwinci anlamda biyolojik olarak yayılan organik değişiklikler anlamında kullanılırken; uyum ise gelenek bağlamında, alışkanlıklarda yaşanan değişimlerin -biyolojik değil- sosyolojik olarak yayılması anlamında kullanılır. Bu ayrımı *evcilleştirme* (domestication) ile *ehlileştirme* (taming) tanımları üzerinden düşünebiliriz. İnsan, hayvanları kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanarak evcilleştirmiştir. Ehlileşme sürecinde ise hayvanlar insanlarla *çatışma* yaşayarak onlara *uyum* sağlamışlardır. Modern toplumdaki eğitim unsuru da yukarıdaki örnekte evcilleştirmeye tekabül eder ve nihayet bütün bu aşamaların sonunda da asimilasyon meydana gelir (1921, 663-665). Park ve Burgess'in de nihai ifadesiyle "bireylerin veya grupların örgütlenmesinde gizli olan bu antagonizmanın tamamen ortadan kalkması ancak asimilasyon ile mümkündür" (1921, 665). Chicago Okulu'nun bu teorisi, asimilasyon teorileri arasında yapı taşı niteliği taşısa da o dönem Amerikan siyasetinin beslendiği sosyal darvinizmden Chicago Okulu da nasibini aldığı için büyük eleştiriler toplamıştır. Darwin'in "güçlü olan hayatta kalır" mottosunu sosyal bilimlere aktararak Liberal Amerika'ya meşruluk kaynağı olmuş olan Herbert Spencer'dan sonra Chicago Okulu da aynı yoldan giderek göçmenlerin, içinde -liberalizmin olmazsa olmaz ilkelerinden olan- rekabetin de olduğu aşamadan geçerek, en sonunda güçlü kalanın (asimile olanın) hayatta kalabileceğini söyleyip adeta bir Liberal Amerika manzarası çizmişlerdir. Park ve Burgess'in da bizzat ifade ettiği gibi asimilasyon tamamen doğal görülür ve bir politika olmasa da *laissez faire* anlayışıyla uyumludur. Bu yüzden de asimilasyon tüm dünyada görülmesine rağmen ABD'de, devletin liberal yapısından dolayı çok daha hızlı gerçekleşir (1921, 735).

Amerika'daki asimilasyonla ilgili ikinci önemli görüşü de Milton Gordon'un teorisi oluşturur. Milton Gordon, asimilasyonu tek başına bir sosyal süreç olarak değil, "kültürel" ve "yapısal" olarak iki başlık altında sınıflandırır. Tablo 1'de de (1964, 71) görüleceği gibi teoride yurttaşlık asimilasyonuna uzanan bir süreç yaşanacağı ifade edilmektedir. Gordon'a göre; yapısal asimilasyon bir defa meydana geldi mi, diğer asimilasyon aşamalarının meydana gelmesi de kültürleşmeyle birlikte veya kültürleşmeden sonra çorap sökücü gibi devam edecektir (1964, 81). Asimilasyon tamamıyla meydana geldiğinde (Gordon'un yurttaşlık asimilasyonu aşaması) önceki alt-kültür kendini alt-kültür olarak tanımlamayı bırakacaktır. Bütün, bireyle öyle asimile olmuştur ki, artık ne eski üyeleri ne de çoğunluk onları gerçek anlamda ayrı bir alt-kültür grubu olarak ayırt edebilecek durumdadır. Amerika'daki zenciler Amerikan kültürüne tümüyle katılmalarına rağmen Gordon'un belirttiği asimilasyon aşamalarından geçmemiş olmaları, onları benzersiz bir örnek, bir Amerikan istisnası olarak karşımıza çıkarır. Gordon bu örneğin genelleştirilmesi konusunda tereddüt yaşar. Böyle bir durumun varlığı karşısında Schnapper, "ırk, din ya da ulus kökeni birbirinden farklı olan gruplar ile "ev sahibi toplum" arasındaki ilişkilerin modelini, herhangi bir eleştirel düşüncenin süzgecinden geçirmeksizin diğer toplumlara uygulayabileceğimizi *a priori* kabul edemeyiz" der. Bu yönden bakıldığında, Gordon'un çalışması, asimilasyon olgusunu çizgisel ve devamlı bir süreç halinde ele alan yerleşik fikri sorgular (Schnapper, 2005, 300-301). Park ve Burgess'in aşağıdaki örneği⁹ Gordon'un yapısal asimilasyonunu anlamamızı kolaylaştıracaktır:

Roma fethettiği toprakları Latinleştirmek için çaba harcadı. Büyük şehirlerin sakinlerini adım adım Latin dilini kullanmaya zorladı. Bu zorlama diplomatik, ancak etkili bir şekilde yapıldı. Sezar döneminde bile, hukukun uygulanması, düzenlemelerin yapılması, idari görevlerin icrası, adaletin uygulanması ve dini kurumların işleminde

kullanılan tek aygıt Latince idi. Romalılarla yapılacak alışveriş ve ticaret; sanat ve edebiyat; tiyatro ve girişilecek sosyal ilişkiler için tek aygıt yine Latinceydi. Her şeyden önce Latince, Roma yönetiminde mevki sahibi olabilmenin tek yoluydu. (...) Roma idaresinin bu iyi tasarlanmış politikası sayesinde Galya'nın yerlileri Sezar döneminde bile önemli memuriyetlere atandılar. (...) Latince, hayatın her alanında başarının dili oldu (1921, 751).

Tablo 2: Gordon'un Asimilasyon Süreci Teorisi¹⁰

Süreç ya da şart	Asimilasyon tipi veya aşaması	Özel Kavram
Yerli toplumun kültürel öğelerine doğru dönüşüm	Kültürel veya davranışsal asimilasyon	Kültürleşme (Acculturation)
Birinci grup bazında, geniş çaplı yerli toplumun kulüplerine ve kurumlarına giriş	Yapısal asimilasyon	-----
Yaygın karışık evlenmeler	Evlilikle asimilasyon	Karışım (Amalgamation)
Yerli topluma dayalı birliktelik anlayışının geliştirilmesi	Tanımlamaya dayalı asimilasyon	-----
Önyargıların yok olması	Kabullenilmiş asimilasyonu	-----
Ayrımcılığın yok olması	Kabullenilmiş asimilasyonu	-----
Güç ve değer çatışmalarının yok olması	Yurttaşlık asimilasyonu	-----

Kaynak: (Gordon, 1964, 71)

Gordon, yukarıda aktarıldığı gibi asimilasyonu yalnızca göçmenlerin geçirdiği bir süreç olarak tanımlar. Alba ve Nee ise asimilasyonun tek yönlü görüldüğü bu yaklaşıma karşı çıkar ve Portes ve Zhou'dan ödünç aldıkları Dilimlenmiş Asimilasyon (Segmented Assimilation) kavramını kullanır. Bu kavrama göre, Amerikan toplumu yekpare bir toplum değil yıllardan beri ülkeye gelen göçmenlerin oluşturduğu kompozit bir toplumdur ve bu noktada anaakım toplum göçmenleri asimile ettiği gibi kendisi de bünyesinde birtakım değişiklikler yaşamaktadır. (Alba - Nee, 2003, 88). Alba ve Nee, ilk başta Gordon'un yapısal asimilasyonla ilgili görüşlerine karşı çıkar ve bunun yerine sosyal mesafenin önemine vurgu yaparak insanların birbirine yakın oldukça birbirlerinin kültürlerinden etkilenmelerinin de kolaylaşacağını savunur (Alba - Nee, 1997, 838). Bu süreçte kurumları, bireysel faktörleri ve insanlar arası iletişimi sağlayan sosyal ağları asimilasyonu hızlandırıcı mekanizmalar olarak tanıtır (Alba - Nee, 2003, 89).

Hirschman, Melting Pot'u yeniden gözden geçirdiği çalışmasında birçok sosyal bilimcinin, etnisitenin önemini koruduğu yönündeki görüşlerine dikkat çekmiştir. İlk olarak Glazer ve Moynihan'ın New York'ta etnisite politikalarının hala yaşadığı ve etkili olduğu yönündeki tespitlerini dile getirir. Sonrasında, Hamilton'ın siyasi tutum ve davranışlarda din ve milliyetin önemine yaptığı vurgulardan bahseder. En sonunda ise Greeley'in *Ethnicity Does Matter* (Etnisite Önemlidir) teziyle yaptığı katkılardan söz ederek Amerikan toplumunda 'sosyo-ekonomik eşitsizlik', 'barınma

meselesinde ve okulda dışlama (segregasyon)', 'kültürlerarası evlilik' ve 'önyargı' olmak üzere asimilasyonun dört göstergesi olduğunu belirtir (1983, 403-416).

Kültürel çoğulculuk tartışmalarına rağmen *Asimilasyonun Geri Dönüşü*'nden bahseden Brubaker, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Almanya örnekleri üzerinden asimilasyonu tekrar gündeme getirmektedir. Fakat, bu geri dönüş Amerika'nın Ango-Uyum modeli, Fransa'nın Üçüncü Cumhuriyet'i veya Almanya'nın Emperyal Almanlaşması gibi değil daha kabul edilebilir bir boyuttadır. Buna göre üç ülkeye dair yaptığı analizin sonucunda asimilasyonun dönüşümüne dair 6 temel tespitte bulunur. İlk olarak, asimilasyonun anlamı *organik* olandan *soyut* olana dönüşmüştür. İkinci olarak, *geçişli* (transitive) bir asimilasyon anlayışından *geçişsiz* (intransitive) bir anlayışa geçilmiştir. İlkinde göçmenler, 'asimile olabilen' *nesnel* iken, ikincisinde ise göçmenler aktif *öznel*dir (2003, 51). Üçüncü olarak, asimilasyona maruz kalan birim bir şahıs değil *çok-nesilli nüfustur*. Dördüncü olarak, *homojen* birim olmaktan *heterojen* bir birim olarak düşünölmelerine doğru bir geçiş olmuştur. Ancak bu geçiş homojenin heterojen olması değil bir heterojenlik durumundan başka bir heterojenlik durumuna geçiştir. Beşinci olarak, araştırmalarda temel odağın *kültürel* olandan *sosyo-ekonomik* olana kayması ifade edilebilir (2003, 52). Son olarak da asimilasyonu referans olarak kabul edilen bir nüfusa karşı *holistik* bir kavramsallaştırmadan *parçalara ayrılmış* (disaggregated) bir yaklaşıma geçiş gösterilmektedir (2003, 53).

4.Yeni Nesil Asimilasyonu Anlamaya Yönelik Teoriler

Üretilen bu teorik yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere asimilasyonun ortadan kalktığı fikri, klasik ulus-devlet söyleminin başkalaşım göstermiş olmasındandır. Fiiliyatta ise asimilasyonun büyük ölçüde devam ettiği görülür. Öyle ki, günümüzde dünya *küresel bir köy* haline geldiği için asimilasyonun gerçekleşmesi zor hale gelmiştir (Şan ve Haşlak, 2012, 45), bundan dolayı klasik teorilerin uygulanması da eskiden olduğu kadar kolay ve imkân dâhilinde değildir. Bu anlamda aşağıda tanıtılacak teoriler de asimilasyonun bu yeni versiyonunu tanıtmaya anlamında önem arz etmektedir.

İlk olarak, Berry ve Sam'ın insanların nasıl akültürasyona uğradıkları (kültürleştikleri) sorusuna verdikleri cevapla başlayacak olursak, onların *asimilasyon*, *entegrasyon*, *ayrışma (separation)* ve *marjinalleşme* yoluyla süreci açıkladıkları görölmektedir (2010, 476). Devamında insanların ne kadar iyi kültürleştikleri sorusuna da *psikolojik adaptasyon* ve *sosyo-kültürel adaptasyon* arasında ayırım yaparak cevap verirler. Birincisi, birey tatmini ve duygusal ya da psikolojik sağlığı üzerinedir. İkincisi de bireyin yeni sosyo-kültürel ortamda yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan becerileri ne ölçüde elde edebildiğidir. Bu ikisi arasındaki korelasyonlara göre yapılan çalışmalarda psikolojik ve sosyo-kültürel adaptasyonun başarılı olduğu durumlarda entegrasyon, tam tersinde ise marjinalleşme durumunun meydana geldiği görölmüştür (2010, 478). Göröldüğü gibi burada asimilasyona götüren zorunlu bir süreç yoktur. Fakat, psikolojik ve sosyo-kültürel adaptasyonun başarılı olmadığı durumlarda göçmenlerin asimilasyonun karşısında duran marjinalleşmeye yönelmelerinin vahameti göz önünde bulundurulduğu takdirde asimilasyonun entegrasyon kadar olmasa da olumlu bir süreç olarak göröldüğünü gösterir.

Bir sistem teorisyeni olan LeMay de asimilasyonu hem hâkim kültürün hem de göçmenlerin etkilendiği bir akültürasyon süreci olarak görür. Akültürasyon seviyesi

tahammül ve uyum sağlayabilirlik değişkenleriyle belirlenir. Bu değişkenlerin ilki hâkim kültürün azınlıklarla karşılaştığı ana dair endişesini temsil eden *çoğunluğun korkusudur*. Bu korku ekonomik, değer temelli veya kültürel olabilir. Bunun en iyi örneği, göçmenlerin iş piyasasını işgal etmeleri, dükkanlara kendi dillerinde tabela asmaları ve her yerde kendi kültürlerini sergilemeleridir; çünkü bu davranışlar en sonunda çoğunluk tarafından genellikle bir tehdit olarak karşılanır. İkinci olarak *azınlığın fonksiyonu* boyutu ile kastedilen, azınlığın sergilediği davranışların çoğunluğun akültürasyon yatkınlığını nasıl belirlediği üzerinedir. Sözgelimi suç işleme ya da ülkenin dilini iyi öğrenme akültürasyon potansiyeli konusunda çoğunluk toplumu üzerinde olumlu ve olumsuz iki örnektir. Son olarak, *giriş fonksiyonu zamanı* ise göçmenlerin kültüre dahil oldukları esnadaki durumuyla ilgilidir. Ekonomik çöküntü veya buhran ya da toplumsal karışıklık veya istikrarsızlıktan ötürü ülkeye gelen insanın bırakacağı etki, ekonomik patlama sürecinde gelen göçmenin bırakacağı etkiden daha kötü olacaktır. İkinci değişken olan uyum sağlayabilirlik değişkeninde ise iyi organize olabilirlik, marjinal üyelerin fonksiyonu ve kültürlerin benzerliği fonksiyonu olmak üzere toplamda üç belirleyici mevcuttur. *İyi organize olabilirlik*, grupların önyargılarla başa çıkma konusundaki becerilerini ifade eder. *Marjinal üyelerin fonksiyonu*, grubun değerlerine sadık olup grup içerisinde değişmez bir karakter arz etmektense genellikle grubun merkezi değerlerinden ayrışabilen, böylelikle de hâkim toplumla kültürleşmesi daha kolay olan üyelerin kültürleşmeyi hızlandırma anlamında kendi kültürel sınırlarının dışına çıkabilme niteliklerini kapsar. Son olarak, *kültürlerin benzerliği fonksiyonu* ise kültürleşmeyi kolaylaştırması bakımından göçmen grupların karşılaştıkları kültürle aralarındaki kültürel öğelerin benzerliğini ifade eder (2000, 38-39). LeMay'in sistem teorisinde tek taraflı asimilasyon anlayışından tamamen uzaklaşmıştır. Genel anlamda iki kültürün de birbirini kabul edip etmemesi üzerinde durulmuştur ve her iki kültürün de kültürleştiği ciddi bir biçimde dile getirilmektedir.

İletişim açısından bir teori sunan Kim ise bazı göçmen bireylerin diğerlerine nazaran hâkim kültürle neden daha başarılı iletişim kurabildikleri ve bu iletişimin genel kültürleşme düzeyini nasıl etkilediği sorusuna cevap aramıştır. Buna göre akültürasyon, iletişim örüntüsü bakımından algısal ve davranışsal seviyede tasavvur edilmiştir. Yukarıdaki sorulara cevap verme bakımından da üç farklı hipotez geliştirilmiştir: Dilsel katılım, kültürleşme motivasyonu ve hâkim kültürün iletişim kanallarında iletişim ne kadar güçlüyse hâkim kültürün üyeleriyle şahıslar arası iletişim de o kadar güçlü olacaktır. İkinci olarak, yukarıdaki üç faktörün herhangi birinden oluşacak tatmin ne kadar fazlaysa göçmenin hâkim kültürün kitle iletişim araçlarını kullanması da o kadar fazla olacaktır ve son olarak, göçmenin kişiler arası iletişimi ve kitle iletişim araçlarını kullanması ne kadar fazlaysa hâkim kültür tarafından kabul edileceği şekle göre kendini geliştirmesi de o kadar mümkün olacaktır (1979, 437).

Son olarak, Gülay Uğur Göksel (2019) göçmenlerin entegrasyonu meselesinde, entegrasyon kavramının sorunlu kavranışı nedeniyle ortaya çıkan sorunları aşmak için Axel Honneth'in Tanınma Teorisi ekseninde *adil entegrasyon* (just integration) kavramıyla çözüm arayışı içerisine girer. Göksel; mevcut durumu tanımlayan bir teori ortaya koymaktan ziyade, siyaset teorisine bir katkı yapmıştır. Bunlardan yola çıkarak Göksel; entegrasyonun göçmenlerin grup temelli, tek taraflı ve kapitalist toplumun hiyerarşisinde belki de en alt katmanlarda kendilerine yer bulabilecekleri

bir süreci ifade ettiğini belirtir. Adil Entegrasyon ise ilk başta her iki tarafta da değişiklikler yaratan iki taraflı bir süreçtir. Bu şekilde, “kamusal alan içinde kültürel ve etnik grupların sınıflandırmalarını da ortadan kaldırır” (2019, 97) Adil entegrasyon aynı zamanda, göçmen bireylerin baskın kültürün üyeleri gibi eşit ve özgür olmaları durumunda toplum içerisinde gerçek anlamda aidiyet hissi geliştirebileceklerini öngörür. Bu anlamda adil entegrasyonun sadece “gruplar” ve “benlik ilişkisi yapıları”nın tanınmalarını değil demokratik dâhil edilmelerini de içermektedir. Bireylerin demokratik dâhil edilmeleriyle birlikte entegrasyon eleştirilebilecek bir duruma ulaşır ve bu şekilde tek taraflı değil diyalojik bir müzakere neticesinde uygulamaları yürürlüğe koymanın önü açılır. Göksel; sonuç olarak “adil entegrasyon idealine güvenlik ya da belirli göçmen politikalarının uygulanmasıyla üstesinden gelinebilecek liberal değerlerin korunması açısından değil bireylerin eşit toplum üyeleri olarak, yanlış tanınma karşısında toplum değerlerini demokratik olarak değiştirmesiyle ulaşılabilecek somut ve dönüştürücü bir süreç olarak yaklaşılmalıdır” (2019, 113) şeklindeki ifadeleriyle adil entegrasyon idealini özetlemektedir. Adil entegrasyon bu anlamıyla asimilasyon veya klasik uyum anlayışından uzak olup, göçmenlerin kendilerini gerçekleştirmeleriyle uyum sağladıkları ve kabul gördükleri bir süreç olarak tanımlanır. Göksel, adil entegrasyonun asimilasyonu engellediğini açıkça belirtmekle birlikte adil entegrasyonun gerçekleşmesi için ev sahibi toplumun da belli kültürel değişikliklerin yaşanmasına razı olması gerektiğini hatırlatır. Ancak yukarıda da dile getirildiği üzere Alba ve Nee, Hirschman, Glazer ve Moynihan, Hamilton, Greeley, Brubaker gibi teorisyenlerin çalışmalarında, iki tarafın da etkilendiği, serbest akültürasyon süreçlerini de asimilasyon olarak tanımladıkları görülür. Dolayısıyla Göksel’e göre; ‘adil entegrasyon’dan bahsederken aynı şekilde klasik asimilasyonculuğun savlarından arınmış haliyle günümüzde ‘adil asimilasyon’dan bahsetmek mümkündür.

Görüldüğü gibi klasik asimilasyon teorilerinden çağdaş asimilasyon teorilerine geçiş sırasında zorunlu, tek yönlü çizgisel anlayış yerini çift yönlü çizgisel anlayışa bırakmaktadır ve en nihayetinde günümüz asimilasyonu yalnızca farklılıkların ulusal kültürde erimesi bağlamında değil bütün kültürel grupların birbirlerine etkileri bağlamında kullanılmaktadır.

Sonuç

Asimilasyon kavramı kendini ulus-devletin ortaya çıkışıyla birlikte belli etmiştir. Ulus-devletten ayrı düşünülmemeyen asimilasyon, bu anlamda ulus-devletin misyonu olan, bünyesinde barındırdığı halkları türdeş kılması adına geliştirilen bir strateji olarak benimsenmişti. Asimilasyon, Avrupa tecrübesinde genellikle anaakım dışında kalan kimlikleri tamamıyla reddetmekte ya da en azından mümkün olduğu kadar görünmez hale getirmekteydi. Amerika’da ise bu şekilde bir kimlik inkârından bahsedilemezdi. Oscar Handlin meşhur ifadesinde çarpıcı bir biçimde, “bir defasında Amerika’da göçmenlerin tarihini yazmak istedim. Ancak şunu keşfettim ki göçmenler Amerika’nın tarihidir” (Handlin, 1979) diyerek Amerika gerçeğini gözler önüne sererken Avrupa tecrübesinde olduğu gibi bir asimilasyon uygulamasının Amerika’da neden mümkün olmadığını da anlamamızı sağlar. Schnapper’ın da Cumhuriyetçiliğin geçirdiği krizden bahsederken dediği gibi “ulusal gelenek, kolektif olanın veya topluluğun değil, bireyin bütünleşmesi üzerinedir” (2004, 77). Fakat, öyle olsa bile göçmenleri yönetme stratejisi olarak asimilasyon, Amerika’da da gücünü hep koruyordu. Asimilasyonun bu derece baskın olduğu bu dönemlerde,

asimilasyona dair ortaya çıkan teoriler de asimilasyonun zorunlu ve tek yönlü bir biçimde farklılıkların ulusal kültürde erimesi gerektiği şeklinde açıklamalar getiriyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına bakıldığında ise tüm dünyada çoğulculuk rüzgarları esmiş ve asimilasyonun terk edildiği görülmüştür. Bu sürecin ardından ortaya çıkan yeni teoriler de asimilasyonu önceki teorilerin aksine karşılıklı bir etkileşim bağlamında ele almaya başlamıştır. Artık farklılıklara karşı özellikle bir asimilasyon siyaseti izlenmiyordu fakat mobilitenin daha önce hiç olmadığı kadar arttığı bir zamanda göçler yaşanmaya devam ediyor ve göç edilen ülkede, kültürlerin oldukları haliyle kalamadıkları görülmüştür. Bu durum da özellikle Avrupa'ya görece daha çoğulcu bir tutum sergileyen ve günümüzde belki de çok-kültürlülük meselesinde adı en çok anılan ülke olan Amerika'da -ve rol model olduğu diğer ülkelerde- "geride kaldı" denilen asimilasyonun hala devam edip etmediği konusunda tartışmalar yaratmıştır.

Asimilasyonun geride kaldığını düşünenlerin bir konuyu atladıkları görülmektedir: Geride kalan asimilasyon değil asimilasyonculuktur. Bu da doğrudan olmasa da örtük bir biçimde asimilasyonun devam ettiğini gösterir. Tek yönlü veya taraflı olsun, farklılıkların iç içe yaşamak zorunda olduğu yerlerde akültürasyon kaçınılmazdır, bu da bir noktadan sonra asimilasyonu mümkün kılmaktadır. Esasında, Glazer'ın (1997) "*We are all Multiculturalist now*" adlı kitabında ironik bir üslupla bir yandan artık herkesin çok-kültürcü kesildiğini ifade edip öbür yandan hala asimilasyonun devam ettiğini savunduğu gibi asimilasyonu geride bırakılan bir süreç olarak kabul etmekten ziyade ülkelere göre değişik yüzlerini gösterdiği bir yeni durum olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Kanaatimizce etnik ve kültürel grupların bir arada yaşama becerisi olarak, ya da birbirine benzerliği az olan grupların aynı çatı altında yaşamasının adı ve imkânı olarak asimilasyon hala canlılığını ve gerekliliğini muhafaza etmeye devam etmektedir. Ancak bu yeni asimilasyon türünün geçmişte karşı karşıya kaldığımız koşulsuz, teslimiyetçi asimilasyon modelinden daha çok 'adil bir asimilasyon' modeline doğru kaydığı ya da öyle olması gerektiğini ifade etmemiz gerekir.

Notlar

1. Belirsizlik anlamına gelen müphemlik, Bauman'ın ulus-devletlerin homojen olmayan ötekini tasavvur etme anlamında kullandığı bir metaforudur.
2. Logosantrizm (mantık-merkezcilik), kaynağı özdeşlik mantığına dayanan, "A, A'dır. A, B değildir" gibi önermelerin -Doğu Batı, Siyah Beyaz, Kadın Erkek gibi- hiyerarşik ikilikler oluşturacak şekilde yapay olarak düzenlenmeleri tutumudur. Derrida'nın bu ikiliklerin hegemonyadan kurtulmaları için yapısöküme uğratılmaları gerektiğini söyler. Logosantrizm'e Bauman'ın ifadelerinde şu şekilde rastlıyoruz: "Her bir adlandırma eylemi dünyayı ikiye ayırır: Verilen isme uyan ve uymayan varlıklar. Belli varlıklar, yalnızca varlıklar *dışlandığı*, dışarıda bırakıldığı takdirde bir kategoriye dahil edilebilir - bir kategori *oluşturabilirler* (Bauman, Modernlik ve Müphemlik, 2014, 13-14).
3. Orijinal metin: "I hereby declare, on oath, that I absolutely and entirely renounce and abjure all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state or sovereignty; that I will support and defend the Constitution of the United States of America against all enemies, foreign and domestic; that I will bear arms on behalf of the United States when required by law".
4. Orijinal metin: "God's Crucible, the great Melting-Pot where all the races of Europe are melting and re-forming".
5. Orijinal metin: "That in the crucible of love, or even co-citizenship, the most violent antitheses of the past may be fused into a higher unity".

6. Orijinal metin: "Of course she's interested in your music, thank Heaven. But what true understanding can there be between a Russian Jew and a Russian Christian?"
7. Orijinal metin: "What understanding? Aren't we both Americans?"
8. Türkçe'de genellikle "ilkçilik" olarak tercüme edilen, primordiyalizm kelimesinin sıfat hali olan primordiyal kelimesi, sosyal bir fenomenin ilk var olduğu günden bu yana değişmeden varlığını sürdürdüğü anlayışını temsil eder.
9. Bu pasaja ilk olarak ansiklopedinin Türkçe çevirisinde (Park, Robert - Burgess, Ernest. Asimilasyon ve Sosyal Kontrol Sosyoloji Bilimine Giriş - II. çev. P. S. Kızılçalı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.) rastlanıldığı için bu makalede de Türkçe hazır çevirisi kullanılmıştır.
10. Bu tablonun Türkçe hali, 'Şan, Mustafa K. - Haşlak, İrfan. "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında". Akademik İncelemeler Dergisi, 7/1 (2012), 29-54.' makalesinden alınmıştır.

Kaynakça

- Aktürk, Şener. *Almanya, Rusya ve Türkiye'de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*. çev. V. Eke. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Alba, Richard - Nee, Victor. "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration". *International Migration Review (Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses in the Making of Americans)* 31/4 (1997), 826-874.
- Alba, Richard - Nee, Victor. *Rethinking Assimilation, Remaking The American Mainstream Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2003.
- Bauman, Zygmunt. *Modernlik ve Müphemlik*. çev. İ. Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Bauman, Zygmunt. *Cemaatler Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. çev. N. Soysal. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Beaud, Stéphane - Noiriel, Gérard. "L'« assimilation », un concept en panne". *Revue internationale d'action communautaire* 21/61 (1989), 63-76.
- Brubaker, Roger. The Return of Assimilation. *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. ed. C. Joppke - E. Morawska 39-58. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Etimoloji Türkçe*. 10 Temmuz 2020.
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/asimilasyon>.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1973.
- Glazer, Nathan. *We Are All Multiculturalists Now*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1997.
- Glazer, Nathan. Assimilation Today: Is One Identity Enough?. *Reinventing The Melting Pot The New Immigrants and What It Means To Be American*. ed. T. Jacoby 61-74. New York: Basic Books, 2004.
- Göksel, Gülay Uğur. *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi "Adil Entegrasyon"*. çev. M. Kızıltuğ. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Gordon, Milton. *Assimilation in American Life: The Role Of Race, Religion And National Origins*. New York: Oxford University Press, 1964.
- Handlin, Oscar. *The Uprooted: The Epic Story of Great Migrations That Made The American People*. Boston and New York: Little, Brown and Company, 1979.
- Hirschman, Charles. "America's Melting Pot Reconsidered". *Annual Review of Sociology* 9 (1983), 397-423.
- İrem, Nazım. "Eritme Potasından Eriyen Pota'ya: XX. Yüzyılın Eşiğinde Amerika". *Doğu Batı Dergisi* 32 (2005), 199-220.
- Kallen, Horace M.. Culture and The American Idea. *Cultural Pluralism and the American Idea*. ed. H. M. Kallen 56-100. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1956.

- Kim, Young Y. "Toward an Interactive Theory of Communication-Acculturation". *Annals of the International Communication Association* 3/1 (1979), 435-453.
- Kurubaş, Erol. "Etnik Sorunlar: Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki". *Doğu Batı Dergisi* 44 (2008), 11-42.
- Kurubaş, Erol. *Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Larousse. Erişim 10 Temmuz 2020. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/assimilation/5836#locution>.
- LeMay, Michael C.. *The Perennial Struggle Race, Ethnicity, and Minority Group Politics in the United State*. New Jersey: Prentice Hall Inc, 2000.
- Park , Robert. - Burgess, Ernesy (ed.). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press, 1921.
- Park, Robert - Burgess, Ernest. *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol Sosyoloji Bilimine Giriş - II*. çev. P. S. Kızılçalı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Salins, Peter D. *Assimilation, American Style*. New York: Basic Books, 1997.
- Sam, David L. - Berry, John W.. "Acculturation: When Individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet". *Perspectives on Psychological Science* 5/4 (2010), 472-481.
- Şan, Mustafa K. - Haşlak, İrfan. "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7/1 (2012), 29-54.
- Şan, Mustafa K. - Akyiğit, Handan. "Türkiye’de Ulusal Birlik Algısını Ölçmek: Sakarya Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11/2 (2016), 143-168.
- Schnapper, Dominique. "La République Face aux Communautarismes". *Études*, 400/2 (2004), 177-188.
- Schnapper, Dominique. *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. çev. A. Sönmezay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Shils, Edward. "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships". *The British Journal of Sociology* 8/2 (1957), 130-145.
- Teske Jr., Raymond - Nelson, Bardin. "Acculturation and Assimilation: A Clarification". *American Ethnologist* 1/2 (1974), 351-367.
- van den Berghe, Pierre. *The Ethnic Phenomenon*. London: Greenwood Publishing Group, 1987.
- Zangwill, Israel. "Works of Israel Zangwill". *The Project Gutenberg EBook*. Erişim 11 Temmuz 2020 <https://www.gutenberg.org/files/23893/23893-h/23893-h.htm>.